УДК 811.161.2'27

DOI: 10.31470/2518-7600-2019-7-75-92

FUNCTIONING OF LEXICAL AND THEMATIC GROUPS IN SOCIAL DIALECTS

ФУНКЦІОНУВАННЯ ЛЕКСИКО-ТЕМАТИЧНИХ ГРУП У СОЦІАЛЬНИХ ДІАЛЕКТАХ

Левченко Тетяна,

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри української
лінгвістики та методики
навчання

tanyalevchenko2010@ukr.net

ORCID iD: orcid.org: 0000-
0002-4275-7701

ДВНЗ «Переяслав-
Хмельницький державний
педагогічний університет
імені Григорія Сковороди»,
вул. Сухомлинського, 30,
м. Переяслав-Хмельницький,
Київська обл., Україна, 08400

Tetiana Levchenko,

Ph. D. in Pedagogical Sciences,
Associate Professor of
Department for Ukrainian
Linguistics and Methods of
Teaching

tanyalevchenko2010@ukr.net

ORCID iD: orcid.org: 0000-
0002-4275-7701

SHEI «Pereiaslav-Khmelnytskyi
Hryhorii Skovoroda State
Pedagogical University»,
Sukhomlynskogo str., 30,
Pereiaslav-Khmelnytskyi,
Ukraine, 08400

Чубань Тетяна, кандидат

філологічних наук, доцент
кафедри української
лінгвістики та методики
навчання chuban1960@ukr.net
ORCID iD: orcid.org: 0000-
0002-7199-0684

ДВНЗ «Переяслав-
Хмельницький державний
педагогічний університет
імені Григорія Сковороди»,
вул. Сухомлинського, 30,
м. Переяслав-Хмельницький,
Київська обл., Україна, 08400

Tetiana Chuban

Ph. D in Philological Sciences,
Associate Professor of
Department for Ukrainian
Linguistics and Methods of
Teaching chuban1960@ukr.net
ORCID iD: orcid.org: 0000-
0002-7199-0684

SHEI «Pereiaslav-
Khmelnytskyi Hryhorii
Skovoroda State Pedagogical
University», Sukhomlynskogo
str., 30, Pereiaslav-
Khmelnytskyi, Ukraine, 08400

ABSTRACT

The article analyzes the functioning of lexical and thematic groups in social dialects. In particular, the functioning of the zoo and phytomorphisms in the criminal argos on the territory of Ukraine in the 20-30th years of the last century has not yet been the subject of a comprehensive study, which determines the relevance of our study. In view of this, our goal is to analyze the most numerous lexical and thematic group represented in the criminal argo of the 20-30s of the XXth century by zoo and phytomorphisms and in the study of the lexical metaphorization process and the dynamics of the development of the proposed vocabulary group. Analyzing different transfer models, it is worth noting that the metaphorization of phytomorphisms is carried out according to the similarity perceived by the sensory organs (eyesight, hearing, touch, smell) and the similarity of emotional and psychological perception. Positive or negative emotions make it possible to combine the realities of reality in the same name, which predetermine the same emotional state or are characterized by the same emotional state.

Characterized the features of zoo- and phytomorphic transitions, in which the pejorative marking is outlined. Features, attributes, properties of representatives of the animal and plant world are aimed at humiliating dignity, undermining trust in man. On the designation of this phenomenon in linguistics, the term “dysfemism” or «cacofeminism», which represent the trail, consists in replacing the usual, neutral name with a gross, vulgar word or expression in order to humiliate the object of its designation, for the emotional enhancement and expression of expression; sometimes it is a manifestation of linguistic bravado, the desire to shock the listener. Thus, it has been determined that dysplasia is a zoo- and phytomorphic metaphor in relation to a person, the use of coarse, cunning, indecent words.

On the basis of the analysis of scientific literature and dictionaries containing jargon's vocabulary, there was a tendency to use argotheism in a certain thematic direction, including those that are Russian correspondents. The source of the metaphorical use of argotheism are the following thematic groups of words: a) the names of animals; b) the names of plants; c) the names of parts

of the human body. The negative evaluative connotation plays a decisive role in the metaphorical meanings of the criminal argos. The lexical and thematical group of zoologists and phytomorphisms in the criminal arguing shows the material and spiritual values of the criminal world and gives an opportunity to see the social problems in general.

Keywords: *a criminal slang, zoo- and photomorphisms, lexical metaphorization, connotation.*

Постановка проблеми. Упродовж тривалого часу *арго*, *жаргон* і *сленг* переважна більшість лінгвістів сприймала як бур'ян, від якого необхідно очистити українську літературну мову. Нехтуючи діалектизмами, просторіччями, зниженою і експресивною розмовною лексикою, редактори і цензори знищували або замовчували те живодайне середовище, яке не дало літературній мові перетворитися на сухий канцелярит.

Щоб зрозуміти процеси, які відбуваються в літературній мові, необхідно об'єктивно оцінювати всі складові компоненти мовленнєвого потоку, зокрема і динаміку розвитку українського *арго*. Без цих знань вже неможливо читати сучасну літературу і періодичну пресу, слухати радіо, дивитися телебачення, спілкуватися в мережі Інтернет або спостерігати за політичними дебатами у Верховній Раді, а також неможливо зрозуміти представників різних поколінь, соціальних і професійних груп у нашій державі.

Оскільки метафора традиційно вважається основною словотвірною моделлю *арго*, це стало головним аспектом нашої розвідки. Процес лексичної метафоризації охоплює, як правило, тематичні групи слів, про що свідчать сформовані в мові численні схеми переносів назв з однієї сфери дійсності до іншої. Об'єкти і явища природи проектуються передусім на людину, адже мова за своєю суттю глибоко антропоцентрична, вона повністю належить тільки людині, а тому вся вербальна категоризація фрагментів картини світу орієнтована саме на неї та на її національний характер (Калько 2003: 78).

Перші спроби пізнання світу людиною й визначення нею свого місця в цьому світі пов'язані з природою, яка на початкових стадіях розвитку людства усвідомлювалась як

антропоморфне божественне начало. Зв'язок українців зі світом флори і фауни сягає ще часів язичництва, коли древні слов'яни поклонялись рослинам і тваринам як божествам, і зумовлений проживанням значної частини населення в лісовій та лісостеповій зонах, а також веденням землеробства. Паралельність площин людського життя й світу флори сприяла тому, що назви тварин і рослин (їх більшість) належать до найдавнішого шару лексики й становлять значний відсоток загальноновживаного словникового фонду української мови.

Перенесення ознак тваринного і рослинного світу на людину і предмети – явище в українській мові не нове, а в його основі лежить логічний механізм порівняння. Мовні явища порівняння сягають у глибоку давнину, коли людина не відділяла себе від природи, а вважалася її частиною, тобто була частиною тваринного і рослинного світу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти функціонування зоо- та фітоморфізмів у мові стали об'єктом вивчення багатьох українських лінгвістів. Порівняльному їх аналізу в українській, російській, чеській, французькій мовах присвятили свої дослідження Н.В. Лобур (Лобур 1999) та ін. Зооморфізми у складі фразеологічних одиниць розглядають Д.В. Ужченко (Ужченко 2000), І.Л. Покровська та ін. Зооморфізмам у жаргонно-сленговій комунікації усного мовлення приділяють увагу Л.О. Ставицька (Ставицька 2005), Т.І. Ніколашина (Ніколашина 2013) та ін. Спробу дослідити роль зооморфізмів у творенні української мовної картини світу вперше здійснила О.А. Крижко (Крижко 2006), а роль зооморфізмів в українських поетичних текстах досліджує О.П. Степаненко (Степаненко 2010). У наукових дослідженнях, присвячених вивченню закономірностей становлення фітонімії, переважно аналізуються символічні конотації назв лікарських рослин, зокрема у працях В.В. Калько (Калько 2003), Н.І. Панасенко (Панасенко 2002), семантика фітонімів, їх психолінгвістичні властивості у роботах І.Е. Подолян (Подолян 2003), стилістичні й словотвірні особливості у наукових розвідках Л.О. Симоненко (Симоненко 1991), розглядаються також різні тематичні групи назв рослин у працях В.Т. Коломієць (Коломієць 2003), А.М. Шамоти

(Шамота 1967), семантична деривація фітонімів і мотивація східнослов'янських назв рослин у дослідженнях А.М. Шамоти (Шамота 1967). Однак функціонування зоо- та фітоморфізмів у кримінальному аргі на території України у 20-30-х роках минулого століття досі не було об'єктом комплексного дослідження, що зумовлює актуальність нашої розвідки. З огляду на це, наша мета полягає в аналізі найчисельнішої лексико-тематичної групи, яку представлено у кримінальному аргі 20-30-х років ХХ століття зоо- та фітоморфізмами та в дослідженні процесу лексичної метафоризації і динаміки розвитку пропонованої групи лексики.

Мета статті – проаналізувати функціонування лексико-тематичних груп у соціальних діалектах.

Виклад основного матеріалу. Аналізуючи різні моделі перенесення, варто зазначити, що метафоризація фітоморфізмів здійснюється за подібністю, що сприймається органами відчуття (зором, слухом, дотиком, нюхом) і за схожістю емоційно-психологічного сприйняття. Позитивні чи негативні емоції дають змогу поєднувати в одній назві реалії дійсності, що зумовлюють однаковий емоційний стан або характеризуються однаковим емоційним станом. Також метафоризація флороназв, на думку Н.В. Лобур, відбувається за схожістю ознак, що сприймаються комплексно (емпіричне й раціональне сприйняття: часова ознака, інтенсивність прояву якості чи дії, спосіб дії, функція, фізіолого-психологічне враження від сприйняття, а також транспозиція від одного відчуття до іншого або перехід зі сфери чуттєвого сприйняття до психологічного осмислення й оцінки) (Лобур 1999: 102).

Перенесені на характеристику особи прямі найменування тварин і рослин у лінгвістиці дістали назву анімалізмів, зоонімів, зоосемізмів, зооморфізмів, фітонімів та фітоморфізмів (Симоненко 1991). Такі метафори ґрунтуються на об'єктивних (реальних) або суб'єктивних (вигаданих) характеристиках тварин, якими наділяє їх творча фантазія тієї чи іншої спільноти. Дуже часто певні характеристики приписують тваринам або рослинам без відповідного біологічного підґрунтя для цього. Певна частка таких ознак збігається з описами зоологів і ботаніків, інші є наслідком

помилкового тлумачення, а деякі до тварин і рослин узагалі неприйнятні, оскільки тварини і рослини не можуть бути егоїстичними або безпринципними. Через це лінгвісти виокремлюють два аспекти значення зоо- і та фітоморфізмів: ознаки реальної тварини або рослини як позамовної називають референтом, а тварину чи рослину представлену в мовній свідомості групи людей, – денотатом.

Н. В. Лобур і Т.І. Ніколашина аналізуючи зооморфізми, якими описують зовнішність людини, виділяють такі макрополя: інтелектуальні здібності, психоемоційні ознаки та стани, різні види діяльності, характер, вікові особливості, стиль життя, суспільний статус тощо (Лобур 1999; Ніколашина 1999).

О. А. Крижко вказує, що зооніми зазнають конотативної категоризації, завдяки тій ролі, яку тварини відіграють в житті людини (Крижко 2006). Як зазначає у наукових розвідках О.П. Степаненко, характер і змістова спрямованість емотивних асоціацій часто визначаються не властивостями тварини, а її життям у національному фольклорному і літературному контексті (Степаненко 2010). Тому зооморфічні метафори, зазвичай, виявляють чіткі оцінні конотації, оскільки вони практично завжди приписують людині ознаки, що мають емоційний характер.

Характерними рисами зоо- і фітоморфних перенесень є яскраво виражена пейоративна маркованість. Риси, ознаки, властивості представників тваринного і рослинного світу спрямовуються на приниження гідності, підриг довір'я до людини. На позначення цього явища у лінгвістиці використовують термін «дисфемізм» або «какофемізм», які представляють «троп, що полягає в заміні звичайної, нейтральної назви грубим, вульгарним словом або висловом з метою приниження об'єкта її позначення, для емоційного підсилення та увиразнення висловлення; іноді це є виявом мовної бравади, прагненням епатувати слухача» (Коломієць 2003: 134). Отже, дисфемізми – це зоо- і фітоморфічні метафори стосовно людини, уживання грубих, лайливих, непристойних слів.

Під час творення групи зоо- та фітоморфізмів найчастіше використовуються позначення ссавців: *зайчики* – *сірники*,

бичок – ув'язнений, якого беруть із собою під час втечі, щоб з'їсти, якщо настане голод; *пануга* – лектор, агітатор, *горобці* – гроші, які легко прийшли; *журавель* – шибениця; назви рослин: *овес* – дрібні гроші, *диня* – голова, *дуба дати* – померти, *журавлина* – кров; назви риб: *карась* – жертва злочинів, багата людина; назви комах: *воша* – десять карбованців, *вошка* – молода злодійка, *міль* – гашиш.

У лексико-тематичну групу зоо- та фітоморфізмів, які були розповсюджені на території України у 20-30-х роках минулого століття, входять назви представників правоохоронних органів: *жаба*, *клуха* – працівник міліції; *барбос*, *лягавий*, *філін* – міліціонер, *когут* – поліцейський, тюремний наглядач; *судак* – суддя; *зогуля*, *кукушка* – постовий міліціонер, *бусел* – вартова вежа у тюрмі; *павук*, *мушка* – постовий у виправно-трудовому закладі; *гад*, *вуж* – представник правоохоронних органів. У словах *гад* і *вуж* в образному і переносному вжитку насамперед підкреслюються і виходять на перший план такі приписувані об'єктові властивості, як хитрість, підступність (у зв'язку з чим змії був уособленням диявола-спокусника, лукавої нещирої людини). При переносному вживанні цих слів на перший план виступають такі властивості плазуна, які були доступні для безпосереднього спостереження – гнучкість, рухливість, небезпечність. Навіть у переказі біблійного тексту, де замість слова *змії* вжито *вуж*, це створіння наділяється не мудрістю, як в оригіналі, а тільки обережністю. До цієї лексико-тематичної групи входили і назви кримінальних елементів, зброї злодіїв, грошових одиниць і гаманців: *зубр* – авторитетний ув'язнений, *кіт* – сутенер, *кішка* – повія, *жучка* – злодійка-повія, *алігатор* – небезпечний злочинець, *грач* – людина, яка не підозрює, що контактує із злодіями, *гусак* – жертва кишенькового злодія, *дельфін* – жертва злочинця, *овечка* – жінка, яка не вміє себе захищати, *ворона* – жінка, *качан кукурудзи* – револьвер, *жало* – ніж, *перо* – ніж, *бджоли* – патрони, *банан* – лом, *видра* – відмичка, ключ, щоб відкривати замки, *маслюки* – патрони, *сливи* – кулі, *кукурудза* – револьвер, *птичка* – частина інструмента, призначеного для злому сейфів, *жало* – ніж, *гусяча лапка* – інструмент для злому сейфів, *плавник* – наган, *куриця з курчатами* – револьвер з патронами,

капуста – гроші, *черв'як* – червонець, *поросятко* – гаманець, повний грошей, *косуля* – сто карбованців, *білуга* – срібні гроші та ін. Окремо можна виділити назви людей за фізичними, психологічними, статевими, віковими характеристиками: *тюльпан* – нерозумна людина, *удав* – ненажера, *овечка* – нерозумна жінка, *риба* – хитра людина, *ворона* – жінка, *кріп* – селянин, який ніколи не був у місті.

Мова кримінального аргю виявляє тенденції до такого цікавого явища – вживання однієї назви тварини замість іншої: *вовк* – кінь, *рак* – бик, *дракон* – собака та ін.

У лексико-тематичній групі зоо- та фітоморфізмів функціонує багато омонімів – більше, ніж у будь-якій іншій групі слів: *жаба* – агент кримінального розшуку і *жаба* – свобода; *ішак* – підлабузник та *ішак* – людина, яка добре працює; *миша* – кишеньковий злодій і *миша* – п'яна людина, а також *миша* – людина, яка не має покарань; *оселедець* – шабля, і *оселедець* – краватка; *воша* – десять карбованців і *воша (кольорова)* – співробітник правоохоронних органів. Аналізовані арготизми мають омонімні відповідники в літературній мові, напр.: *миша* – невеличка тварина ряду гризунів, переважно сірого кольору, з гострою мордочкою і довгим тонким хвостом. Це передусім засвідчує омонімізаційні процеси як літературної нормованої мови, так і лексем окремих груп, що здебільшого вживаються носіями мови в усному мовленні, а також цей факт дає підстави стверджувати про стильову взаємодію української мови.

Зоо- та фітоморфізми утворюють незвичні, з точки зору людської логіки, стійкі словосполучення, наприклад: *доїти бика* – привласнювати гроші злочинським шляхом; *рвати кігті* – бігти, тікати звідкись; *скинути хвіст* – втекти від переслідування; *сім'я жуків* – група осіб, які охороняють шулерів; *вовки ганебні* – співробітники правоохоронних органів, нікчемні люди; *лось сохатий* – в'язень, який працює в господарчій частині виправно-трудових установ; *взяти ведмедя на лапу* – зламати сейф; *хата сиріожки* – відділення міліції та ін.

Зооморфізми в кримінальному аргю за своїм значенням не співвідносяться із казковими персонажами і не несуть

позитивної конотації: *ведмідь* – у літературній мові означає неповоротку людину, в мові аргю – сейф; *лисиця* – символізує хитрощі, а в аргю *лисиця* – важка металева полоса, яка надягається на руки ув'язненому, щоб він не міг пересуватися по камері; *мураха* – символ працелюбства, у кримінальному аргю – дрібний злодій. Очевидно, цим і пояснюється той факт, що зоо- та фітоморфізми із усної розмовної мови в аргю не розповсюджуються. Натомість, спостерігається зворотній процес: арготичні зоо- та фітоморфізми активно переходять в усне розмовне мовлення, наприклад: *малина* – місце, де збирається публіка сумнівної поведінки; в аргю – кримінальний притон, напр.: «*Уявіть: Київ, початок 90-х, хаотичний розвиток бізнесу, відсутність чітких законів, одне слово, не життя – малина*» («День», 16.06.2011); *коні двинути* (дати) – померти, напр.: «*Голодним від цих запахів можна коні двинути*» (А. Дністровий, Тибет на восьмому поверсі); *ішачити* – працювати, напр.: («...від п'ятдесяти третього по таборах, крав і красти, чим вдавити себе, коли оцей шашилик по п'ятіріці день на нього *ішач*, питається?» (Є. Пашковський, Безодня)); *встати на роги* – провокувати скандал, ризикувати, напр.: («*Іванка встас на роги, нікуди я не їду! В мене тут чоловік!*» (А. Дністровий, Пацики).

Лексико-тематична група зоо- та фітоморфізмів утворює у кримінальному аргю структурно-генетичні гнізда. У їх складі найчастіше використовуються назви частин тіла тварин або найвідоміші і звичні номени тварин, які зустрічаються на території України. Так лексема *кіт* у кримінальному аргю 20-30-х років ХХ століття означала сутенера; коханця повії, який обкрадає її клієнтів чи живе за її рахунок; *кішка* – жінка легкої поведінки, повія; *котовати* – зваблювати чоловіка, з метою його пограбування; *коти* – взуття ув'язненого. Кримінальний арготизм *кінь* означав чоботи, сало; *малі коні* – черевики; *коні* (коньки) *відкинути* – померти; *знати коня* – передавати щось із камери в камеру; *гусак* – провокатор, жертва злочину; *гусак* – жертва кишенькового злодія; начальник караульної служби; *гусяча лапка* – пристосування у вигляді консервного ножа для злому сейфа; *гусячі лапки* – пігулки з вмістом наркотичних речовин; *хвіст* – злочинець, винний перед співучасниками

злочину; *ворушити хвостом* – порушувати злочинські закони і традиції; *сісти на хвіст* – встановити спостереження за кимось; *висіти на хвості* – слідкувати; *обрубати хвоста* – відірватися від переслідування; *довгий хвіст* – нерозкритий злочин; *зłodий з хвостом* – зłodий, за яким рахуються не розкриті злочини; *відкинути хвоста* – вмерти; *піднімати хвоста* – йти на злочин самому, ігноруючи інших; *бити хвостом* – ухилятися від робіт у виправно-трудоxвх закладах; *накритися хвостом* – втекти від відповідальності, уникнути покарання; *замести хвостом (сліди)* – здійснити злочин і втекти.

Арготичні зоо- та фітоморфізми свідчать про духовні і матеріальні цінності, яким надають перевагу в злочинному світі, вороже і агресивне ставлення в соціумі. Саме в цій групі спостерігається найбільша кількість лексем з негативною конотацією у значенні, напр.: *пудель* – модно одягнений чоловік, неповноцінний чоловік; *шакал* – в'язень, який краде у своїх співкамерників; *кашалот* – ненажерлива людина. Людям, до яких ставляться презирливо або з недовірою, вороже, злочинці дають назви комах або земноводних: *видра* – неохайна жінка; *оселедець*, *гад* – міліціонер; *вуж* – селянин; *жаба* – молода дівчина; *жук*, *жучок* – зłodий.

Ряд зоо- та фітоморфізмів утворений за співзвучністю, наприклад: *сорока* – сорочка; *часник* – зłodий у законі, який чесно дотримується кримінальних законів; *тюльпан* – недорозвинена людина; *тюлькагон* – той, хто каже неправду.

Серед зоо- та фітоморфізмів існує група лексем, до якої кримінальні елементи ставляться негативно і вважають найстрашнішими образливими словами: *дятел* – зрадник, донощик; *козел* – найобразливіша лайка для особи чоловічої статі у кримінальному світі; *щур* – людина, яка краде у своїх; *півень* – презирлива назва працівника міліції або гомосексуаліста, *шакал* – засуджений, який грабує співкамерників, *клуха*, *когут* та ін. У місцях позбавлення волі не варто вживати назви пернатих і собак, адже *курка*, *клуха* – означають інформатора, підсадженого в камеру; *лягавий* – міліціонера, будь-якого працівника правоохоронних органів. Дослідники соціальних діалектів зазначають, що у опричників

Івана Грозного до сідла були прикріплені собача голова – символ вірності – і мітла, що, ймовірно, символізувало чистоту держави (вимести ворогів). Тому аналогічно до лексеми *лягавий* виникла лексема *борзий* – нахабний, нав'язливий; працівник правоохоронних органів, а лексема *Дружок* (кличка собаки) стала позначати міліціонера; *сука* – зрадник, донощик, сищик. Остання лексема з'явилася у вжитку злочинців наприкінці 30-х років XX ст. і набула надзвичайної «популярності» не тільки в кримінальному світі, а і в розмовному мовленні взагалі. Дещо подібне спостерігається у німецькій блатній мові, адже там є слово *Sucher* – гонча собака, поліцейський, слідчий. Отже, можна стверджувати про факт запозичення з німецької мови слова *шухер*, тому що «...цей арготизм сприяв утворенню... у блатній мові слова *шухер* – жандарм; сигнал небезпеки» (Ставицька 2005: 230 – 232).

Лексема *козел* з'явилася у мовленні кримінального світу в 30-х роках XX століття і запозичена із французької мови, точніше не саме слово, а його переклад: французькі «побратими», а краще сказати *братки* називали так жандарма. На території України, зокрема в Одесі, змістили акцент: спочатку це слово позначало ненависних їм міліціонерів, а потім стало позначати активістів із в'язнів у місцях позбавлення волі і навіть тих, хто став на шлях виправлення. Злодії в законі, які боролися за чистоту своїх рядів і за чисту натуру, казали: «*козел* – це ще *не півень*, а *козел*». Тобто, у *козла* ще є надія стати *людиною*, тільки не в кримінальному середовищі, тому що людина в аргі – це злодій в законі, а лексема *півень* – найбільша образа серед злочинців. Слово *козел* в аргі отримало негативну конотацію із декількох причин. Дехто із дослідників аргі зазначає, що *козел* – пустий щиголь, нерозумний чоловік, крім того *козел* – одна із назв сатани. Отже, відбулося накладання значень і аналізоване слово отримало негативну конотацію.

Протилежне значення до слова *козел* у кримінальному аргі є слово *вовк*, що означає досвідченого, бувалого злодія. *Вовк* – це злодій-одинак, який уміє захищатися сам. *Вовк і вовк сірий* – працівник правоохоронних органів, а *вовкодав* – нахабна і небезпечна людина, хоча останнім часом у цієї лексеми з'явилося ще одне значення – фізично сильна людина.

Зустрічається уособлене метафоричне вживання арготизмів, які позначають назви частин тіла: *кавун*, *гарбуз*, *диня* – голова; *дзьоб* – ніс; *жало* – язик; *різці* – зуби; *зябра* – горло; *хобот* – шия; *копита* – ноги; *крила* – руки. Дослідження мови кримінального світу дає змогу прослідкувати суспільні процеси в цілому, адже із ростом злочинності збільшується кількість блатних слів, в основі яких «тваринні» назви. Самі злочинці часто називають себе вовками і «санітарами» суспільства.

Висновки та перспективи подальших досліджень.

Отже, розглядаючи лексико-тематичну групу зоо- та фітоморфізмів у кримінальному аргі 20-30-х років ХХ століття можна зробити такі висновки:

- на основі аналізу наукової літератури і словників, які містять жаргонну лексику, можна стверджувати про тенденцію вживання арготизмів у певному тематичному спрямуванні, зокрема і тих, що є російськими відповідниками;
- джерелом метафоричного вживання арготизмів виступають такі тематичні групи слів: а) назви тварин; б) назви рослин; в) назви частин тіла людини;
- негативна оцінна конотація відіграє вирішальну роль у метафоричних значеннях кримінального аргі;
- лексико-тематична група зоо- та фітоморфізмів у кримінальному аргі свідчить про матеріальні і духовні цінності кримінального світу і дає змогу побачити суспільні проблеми в цілому.

Пропонована розвідка не вичерпує низки проблем у лексико-тематичній групі зоо- та фітоморфізмів українського аргі, пропонуємо в подальших дослідженнях систематизувати й описувати інші слова аналізованої групи.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Калько В.В. Когнітивно-ономасіологічний аналіз назв лікарських рослин в українській мові: дис. ...кандидата філол. наук: 10.02.01. Черкаси, 2003. 203 с.
2. Коломієць І.І. Флоролексми в українській поезії II половини ХХ століття: функціонально-стилістичний аспект: дис. ...кандидата філол. наук: 10.02.01. К., 2003. 240 с.

3. Крижко О.А. Етнічні символи та стереотипи в українській зоонімній терміносистемі. *Актуальні проблеми слов'янської філології: міжвузів. зб. наук. ст.* Серія: Лінгвістика і літературознавство. К. Ніжин: ТОВ: «Видавництво «Аспект Поліграф», 2006. Вип. 11. С. 62 – 69.

4. Лобур Н.В. До характеристики зооморфізмів (на матеріалах української та чеської мов). *Проблеми слов'янознавства*. 1999. Вип. 50. С. 102 – 106.

5. Ніколашина Т. Зооморфізми в жаргонно-сленговій комунікації// [http // revistas.ucm.es /fil /15781763 articulos / ESLC 0808110125A.PDF](http://revistas.ucm.es/fil/15781763%20articulos/ESLC0808110125A.PDF).

6. Панасенко Н.І. Когнітивний ракурс семантики у романських, германських і слов'янських мовах. *Типологія мовних значень у діяхронічному та зіставному аспектах*. Вип. 5. Донецьк: ДонНУ, 2002. С. 134 – 142.

7. Подолян І.Е. Національна специфіка семантики фітонімів в українській, англійській та німецькій мовах: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.17 «Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство». К., 2003. 19 с.

8. Симоненко Л.О. Формування української біологічної термінології. АН УРСР. Ін-т мовознавства; відп. ред. М.М. Пешак. К.: Наук. думка, 1991. 152 с.

9. Ставицька Леся. Український жаргон. Словник: Містить близько 4070 слів і понад 700 стійких словосполучень. К.: Критика, 2005. 496 с.

10. Степаненко О.П. Зооморфізми в поетичних творах шістдесятників. *Мовознавчий вісник: Зб. наук. пр. / МОН України*. Черкаський нац. ун-т імені Богдана Хмельницького; відп. ред. Г.І. Мартинова. Черкаси, 2010. Вип. 11. С. 181–184.

11. Ужченко Д.В. Семантика українських зоофразеологізмів в етнокультурному висвітленні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова». Х., 2000. 18 с.

12. Шамота А.М. Переносне значення слова в мові художньої літератури. К.: Наукова думка, 1967. 125 с.

REFERENCES

1. Kalko, V.V. (2003). Kohnityvno-onomasiolohichniy analiz nazv likarskykh roslyn v ukrainskii movi [Cognitive-onomasiological analysis of the names of medicinal plants in the Ukrainian language]. Dys. ...kandydata filol. nauk: 10.02.01. Cherkasy 203 [in Ukrainian].

2. Kolomiets, I.I. (2003). Floroleksemy v ukrainskii poezii II polovyny XX stolittia: funktsionalno-stylistychnyi aspekt. [Floroxems in Ukrainian poetry of the II half of the XX century: a functional-stylistic aspect]. Dys. ...kandydata filol. nauk: 10.02.01. K. 240 [in Ukrainian].

3. Kryzhko, O.A. (2006). Etnichni symvoly ta stereotypy v ukrainskii zoonimnii terminosystemi [Ethnic symbols and stereotypes in the Ukrainian zoononymic terminology system]. *Aktualni problemy slovianskoi filolohii: mizhvuziv. zb. nauk. st. Seriia: Lihvistyka i literaturoznavstvo*. K. Nizhyn: TOV: «Vydavnytstvo «Aspekt Polihraf». Vyp. 11. 62 – 69 [in Ukrainian].

4. Lobur, N.V. (1999). Do kharakterystyky zoomorfizmiv (na materialakh ukrainskoi ta cheskoï mov) [To the characteristics of the zoomorphisms (on the materials of the Ukrainian and Czech languages)]. *Problemy slovianoznavstva*. Vyp. 50. 102 – 106 [in Ukrainian].

5. Nikolashyna, T. Zoomorfizmy v zharhonno-slenhovii komunikatsii [Zomorphisms in jargon-slang communication]. // <http://revistas.ucm.es/fil/15781763/articulos/ESLC0808110125A.PDF> [in Ukrainian].

6. Panasenko, N.I. (2002). Kohnityvnyi rakurs semantyky u romanskykh, hermanskykh i slovianskykh movakh [Cognitive angle of semantics in Romanesque, Germanic and Slavic languages]. *Typolohiia movnykh znachen u diakhronichnomu ta zistavnomu aspektakh*. Vyp. 5. Donetsk: DonNU. 134 – 142 [in Ukrainian].

7. Podolian, I.E. (2003). Natsionalna spetsyfika semantyky fitonimiv v ukrainskii, anhliiskii ta nimetskii movakh: [6. National specificity of the semantics of phytonomisms in the Ukrainian, English and German languages]. Avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. filol. nauk: spets. 10.02.17 «Porivnialno-istorychne i typolohichne movoznavstvo». K. 19 [in Ukrainian].

8. Symonenko, L.O. (1991). Formuvannia ukrainskoi biolohichnoi terminolohii [Formation of Ukrainian Biological Terminology]. AN URSR. In-t movoznavstva; vidp. red. M.M. Peshchak. K.: Nauk. dumka. 152 [in Ukrainian].
9. Stavyska, Lesia. (2010). Ukrainskyi zharhon [Ukrainian jargon. Dictionary]. Slovnyk: Mistyt blyzko 4070 sliv i ponad 700 stiikykh slovospoluchen. K.: Krytyka. 496 [in Ukrainian].
10. Stepanenko, O.P. (2010). Zoomorfizmy v poetychnykh tvorakh shistdesiatnykiv [Zomorphisms in the poetic writings of the Sixties.]. *Movoznavchyi visnyk: Zb. nauk. pr. / MON Ukrainy. Cherkaskyi nats. un-t imeni Bohdana Khmelnytskoho*; vidp. red. H.I. Martynova. Cherkasy. Vyp. 11. 181–184 [in Ukrainian].
11. Uzhchenko, D.V. (2000). Semantyka ukrainskykh zoofrazeolohizmiv v etnokulturnomu vysvitleni [Semantics of Ukrainian zoo-phraseologisms in ethno-cultural coverage]. avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. filol. nauk: spets. 10.02.01 «Ukrainska mova». Kh., 18 [in Ukrainian].
12. Shamota, A.M. (1967). Perenosne znachennia slova v movi khudozhnoi literatury [Figurative meaning of the word in the language of fiction]. K.: Naukova dumka. 125 [in Ukrainian].

АНОТАЦІЯ

У статті проаналізовано функціонування лексико-тематичних груп у соціальних діалектах. Зокрема функціонування зоо- та фітоморфізмів у кримінальному аргі на території України у 20-30-х роках минулого століття досі не було об'єктом комплексного дослідження, що зумовлює актуальність нашої розвідки. З огляду на це, наша мета полягає в аналізі найчисельнішої лексико-тематичної групи, яку представлено у кримінальному аргі 20-30-х років ХХ століття зоо- та фітоморфізмами та в дослідженні процесу лексичної метафоризації і динаміки розвитку пропонованої групи лексики. Аналізуючи різні моделі перенесення, варто зазначити, що метафоризація фітоморфізмів здійснюється за подібністю, що сприймається органами відчуття (зором, слухом, дотиком, нюхом) і за схожістю емоційно-психологічного сприйняття. Позитивні чи негативні

емоції дають змогу поєднувати в одній назві реалії дійсності, що зумовлюють однаковий емоційний стан або характеризуються однаковим емоційним станом.

Охарактеризовано риси зоо- і фітоморфних перенесень, у яких яскраво виражена пейоративна маркованість. Риси, ознаки, властивості представників тваринного і рослинного світу спрямовуються на приниження гідності, підриє довір'я до людини. На позначення цього явища у лінгвістиці використовують термін «дисфемізм» або «какофемізм», які представляють троп, що полягає в заміні звичайної, нейтральної назви грубим, вульгарним словом або висловом з метою приниження об'єкта її позначення, для емоційного підсилення та увиразнення висловлення; іноді це є виявом мовної бравади, прагненням епатувати слухача. Таким чином визначено, що дисфемізми – це зоо- і фітоморфічні метафори стосовно людини, уживання грубих, лайливих, непристойних слів.

На основі аналізу наукової літератури і словників, які містять жаргонну лексику, зафіксовано тенденцію вживання арготизмів у певному тематичному спрямуванні, зокрема і тих, що є російськими відповідниками. Джерелом метафоричного вживання арготизмів виступають такі тематичні групи слів: а) назви тварин; б) назви рослин; в) назви частин тіла людини. Негативна оцінна конотація відіграє вирішальну роль у метафоричних значеннях кримінального арго. Лексико-тематична група зоо- та фітоморфізмів у кримінальному арго свідчить про матеріальні і духовні цінності кримінального світу і дає змогу побачити суспільні проблеми в цілому.

Ключові слова: кримінальне арго, зоо- та фітоморфізми, лексична метафоризація, конотація.

АННОТАЦІЯ

В статті проаналізовано функціонування лексико-тематических груп в соціальних діалектах. В частности функціонування зоо и фітоморфізмів в уголовном арго на території України в 20-30-х годах прошлого века еще не

было объектом комплексного исследования, что и обуславливает актуальность нашей разведки. Учитывая это, наша цель заключается в анализе многочисленной лексикотематической группы, представленной в уголовном арго 20-30-х годов XX века зоо- и фитоморфизмами и в исследовании процесса лексической метафоризации и динамики развития предлагаемой группы лексики. Анализируя различные модели переноса, стоит отметить, что метафоризация фитоморфизмов осуществляется по сходству, что воспринимается органами чувств (зрением, слухом, осязанием, обонянием) и по сходству эмоционально-психологического восприятия. Положительные или отрицательные эмоции позволяют сочетать в одном названии реалии действительности, обуславливающие одинаковое эмоциональное состояние или характеризуются одинаковым эмоциональным состоянием.

Охарактеризованы черты зоо- и фитоморфных переносов, в которых ярко выражена пейоративная маркированность. Черты, признаки, свойства представителей животного и растительного мира направляются на унижение достоинства, подрыв доверия к человеку. Для обозначения этого явления в лингвистике используют термин «дисфемизм» или «какофемизм», которые представляют троп, заключающийся в замене обычного, нейтрального названия грубым, вульгарным словом или выражением с целью унижения объекта ее обозначения, для эмоционального усиления и подчеркивания высказывания; иногда это является проявлением языковой бравады, стремлением эпатировать слушателя. Таким образом установлено, что дисфемизм – это зоо- и фитоморфични метафоры по отношению к человеку, употребление грубых, бранных, неприличных слов.

На основе анализа научной литературы и словарей, которые содержат жаргонную лексику, зафиксирована тенденция употребления арготизмов в определенном тематическом направлении, в том числе и тех, что являются российскими соответствиями. Источником метафорического употребления арготизмов выступают такие тематические

группы слов: а) названия животных; б) названия растений; в) названия частей тела человека. Негативная оценочная коннотация играет решающую роль в метафорических значениях уголовного аргю. Лексико-тематическая группа зоо- и фитоморфизмив в уголовном аргю свидетельствует о материальных и духовных ценностей уголовного мира и дает возможность увидеть общественные проблемы в целом.

Ключевые слова: криминальное аргю, зоо- и фитоморфизмы, лексическая метафоризация, коннотация.